

УДК 378:373.091.12.011.3-051:37.0(438)
DOI: <https://doi.org/10.37835/2410-2075-2020-12-16>

д. пед. н., професор **Бенера В. Є.**
(КОГПА ім. Тараса Шевченка),
аспірант **Кашубський В. В.**
(КОГПА ім. Тараса Шевченка)

РОЗВИТОК ПОЛІКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ВЧИТЕЛЯ-ГУМАНІТАРІЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У статті запропоновано основні трактування поняття та структури полікультурної компетентності, вплив її окремих компонентів на професійний та особистісний розвиток вчителя гуманітарних дисциплін у вищій школі Республіки Польща.

Розглянуто, що серед шляхів удосконалення системи професійної підготовки є розвиток полікультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарної сфери, адекватно до європейських стандартів можливий за умови активної реалізації прогресивних ідей зарубіжного досвіду підготовки відповідних фахівців у практику роботи вітчизняних закладів вищої освіти. Розвиток полікультурної освіти майбутніх учителів-філологів обумовлений необхідністю пробудження національної обізнаності, відродження національних культур і необхідністю збереження ідентичності кожного з них.

З'ясовано, що особливо актуальними у сучасній вищій школі є розвиток полікультурної компетентності у напрямі поширення культури, ерудованості, індивідуальності фахівця, його підготовки до участі в реалізації викликів суспільства. У польській педагогічній науці ключові компетенції мають соціально-педагогічну складову у вигляді здатності до самооцінки, вміння вирішувати конфлікти, ефективно співпрацювати з іншими людьми, орієнтуватися й вести полікультурний діалог у сучасному реальному й віртуальному соціальному середовищах тощо.

Визначено, що такі поняття, як культурна толерантність, полікультурний світогляд, моральна відповідальність мали б бути одними із основних якостей сучасного викладача гуманітарних дисциплін, а також наскрізною метою виховання учнів як європейських громадян XXI ст.

Ключові слова: полікультурна компетентність, полікультурна грамотність, полікультурний світогляд, культурна толерантність, професійна толерантність.

**Benera V. Ye.,
Kashubskiy V. V.**

DEVELOPMENT OF POLY CULTURAL COMPETENCE IN HUMANITIES TEACHERS IN HIGHER SCHOOLS OF THE REPUBLIC OF POLAND

The article offers the main interpretations of the concept and structure of multicultural competence, the impact of its individual components on the professional and personal development of teachers of humanities in higher education in the Republic of Poland.

It is considered that among the ways to improve the system of professional training is the development of multicultural competence of future specialists in the humanities, adequate to European standards is possible provided the active implementation of progressive ideas of foreign experience in training relevant specialists in the practice of domestic higher education. The development of multicultural education of future teachers of philology is due to the need to awaken national awareness, the revival of national cultures and the need to preserve the identity of each of them.

It was found that the development of multicultural competence in the direction of spreading culture, erudition, individuality of the specialist, his preparation for participation in the implementation of the challenges of society is especially relevant. In Polish pedagogical science has key competencies of socio-pedagogical component in the form of the ability to self-esteem, the ability to resolve conflicts, cooperate effectively with other people, navigate and conduct multicultural dialogue in modern real and virtual social environments and more.

It was found out on the basis of logical-system analysis of the content of a significant number of philosophical, sociological, psychological, pedagogical and socio-pedagogical sources that the competence approach is a methodological basis for determining the content and specifics of professional competence of specialists in various fields, including teachers of philology.

It is determined that such concepts as cultural tolerance, multicultural worldview, moral responsibility should be one of the main qualities of a modern teacher of humanities, as well as the overarching goal of educating students as European citizens of the XXI century.

Key words: multicultural competence, multicultural literacy, multicultural worldview, cultural tolerance, professional tolerance.

Динамічність соціальних процесів у світі спрямовані на гуманізацію сучасного суспільства. Сьогодні очевидно, що соціальна політика держави, її практична та соціальна складові повинні будуватися на однозначному пріоритеті загальнолюдських цінностей, прав і свобод, соціальній відповідальності. Однією з найважливіших загальноцивілізаційних тенденцій, які впливають на всі сфери життєдіяльності людини і суспільства у XXI ст., є тенденція до глобалізації, котра характеризується зближенням націй, народів, держав, кроками до створення спільного економічного поля, інформаційного простору, дедалі тіснішим зближенням характеру суспільних відносин у різних країнах світу [5, с. 3].

У контексті цих процесів особливого значення набуває проблема взаєморозуміння і взаємодії між представниками різних культур. Це обумовлено тим, що ефективна взаємодія етнічних культур у світі з необхідністю передбачає формування такої якості у їх представників, як здатність і готовність до міжкультурного діалогу. Саме тому на перший план у сучасній соціокультурній ситуації виходять проблеми формування міжкультурної компетентності, що визначають всі аспекти міжкультурної взаємодії. Саме полікультурна компетентність особистості визначає її продуктивну життєдіяльність, здатність орієнтуватися в різних сферах соціального та професійного життя, гармонізує внутрішній світ і відносини з полікультурним суспільством.

Полікультурна освіта у Республіці Польща, як і в Україні, виникла через багатоетнічний склад населення та проблеми соціальної взаємопов'язаності, які вирішувались соціально-культурними та соціально-економічними чинниками.

Сьогодні ми продовжуємо розвивати міждержавні дружні стосунки через міжкультурний діалог, актуальним є розвиток і впровадження державних стандартів полікультурної освіти. Також відкрито питання пошуку ефективних методів відбору абітурієнтів на педагогічні спеціальності, оновлення змісту полікультурної педагогічної підготовки у країнах тощо.

Процес формування полікультурної компетентності особистості є найважливішою умовою стабільності для будь-якого регіону, особливо для таких поліконфесійних і багатонаціональних, якими є Україна і Республіка Польща. Саме полікультурна компетентність особистості визначає її продуктивну життєдіяльність, здатність орієнтуватися в різних сферах соціального та професійного життя, гармонізує внутрішній світ і відносини з полікультурним суспільством.

Вважаємо, що удосконалення системи професійної підготовки в Україні, розвиток полікультурної компетентності майбутніх фахівців гуманітарної сфери адекватно до європейських стандартів можливий за умови активної реалізації прогресивних ідей зарубіжного досвіду підготовки відповідних фахівців у практику роботи закладів вищої освіти. Розвиток полікультурної освіти майбутніх учителів-філологів обумовлений необхідністю пробудження національної обізнаності, відродження національних культур і необхідністю збереження ідентичності кожного з них. Такі поняття, як культурна толерантність, полікультурний світогляд, моральна відповідальність мали би бути одними із основних якостей сучасного викладача гуманітарних дисциплін, а також наскрізною метою виховання учнів як європейських громадян ХХІ ст.

Метою статті є дослідження особливостей розвитку полікультурної компетентності вчителя-гуманітарія у вищій школі Республіки Польща як одного із чинників професійного та особистісного зростання.

Методологічну та теоретичну основу дослідження склали:

- *концепції розвитку професійної компетенції* (З. Гасанов, Л. Голік, Я. Гулецька, Е. Губанихіна, О. Джуринський, Г. Дмитрієв, Т. Жукова, М. Князева, М. Красовицький, Г. Левченко, І. Лощенова, О. Матвієнко, Т. Наумова тощо);

- *складові обґрунтування діалогу як шляху розвитку особистості в багатокультурному суспільстві* запропонували В. Андрущенко, В. Аношкіна, Г. Балла, М. Бахтін, В. Біблер, Л. Бурман, Б. Гершунського, Л. Гончаренко, І. Зязюна, В. Калінін, Ю. Лотман, К. Лях, З. Малькової, В. Морозов, Р. Позінкевича, В. Присакар, тощо);

- *специфіка розвитку компетентності вчителя-гуманітарія Польщі* (П. Аксельрод, Дж. Бенкс, Дж. Бадетс, Дж. Беррі, Р. Біббі, Д. Камінз, Д. Езлінг, Р. Гош, Р. Гольц, Р. Гарсія, Р. Горські, С. Грант, Л. Ліпман, М. Лупул, К. МакЛеод, С. Морріс, С. Ніето, Р. Самуда, В. Татор, тощо).

Психолого-педагогічним підґрунтям наукового дослідження є вихідні положення гуманістичної психології особистості (А. Маслоу [6], В. Франкл [12] та ін.), представники якої визнають своїм предметом особистість як унікальну цілісну систему, яка становить не щось задане, а відкриту можливість самоактуалізації та можливості для успіху кожної людини при забезпеченні для неї умов, що дозволять їй самій обирати свій шлях і досягати мети.

Термін, що набув поширення в літературі з педагогіки та лінгводидактики з 60-х років минулого століття для позначення здатності особистості до виконання будь-якої діяльності на основі життєвого досвіду і набутих знань, умінь, навичок.

На відміну від компетенції, яку прийнято розглядати у вигляді знань, умінь, навичок, набутих у ході навчання, і утворюють змістовну сторону такого навчання, означає властивості, якості особистості, що визначають її здатність до виконання діяльності на основі набутих знань і сформованих навичок і умінь. Розмежування понять компетенція і компетентність базується на позиції Н. Хомського, який у книзі «Аспекти теорії синтаксису» (1972) стверджував, що існує фундаментальна відмінність між компетенцією (знанням своєї мови мовцем або тим, хто чує) і вживанням (performance) - реальним використанням мови. Саме вживання, на думку Н. Хомського, є прояв компетенції в різних видах діяльності, воно пов'язане з мисленням і досвідом людини. Таке вживання придбаного досвіду у вигляді знань, навичок, умінь згодом стали називати компетентністю. У сучасній літературі термін компетентність широко використовується в таких словосполученнях, як загальноосвітня, професійна, комунікативна компетентність (Щукін, 2008).

Оновлення змісту вищої освіти, зокрема професійної підготовки майбутніх фахівців в умовах ЗВО, є основою формування генерації нових компетентних професіоналів у гуманітарній сфері освіти. Закони України («Про вищу освіту», «Про освіту») декларують вимоги до професійної підготовки сучасного фахівця та його компетентності. У Державному загальнообов'язковому стандарті освіти України поняття «компетентність» трактується як опис набутої у процесі навчання інтегрованої здатності студента, що складається зі знань, умінь, досвіду, цінностей і ставлення, що можуть цілісно реалізовуватися на практиці.

Нові стандарти вищої освіти базуються на компетентнісному підході та поділяють філософію визначення вимог до фахівця, закладених в основу Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING). Встановлено, що документом по-новому окреслюється компетентність (динамічна комбінація знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти).

В одному із європейських документів, що стосуються компетентності / компетенції, - OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) - визначено дев'ять основних умінь, які визначають компетентність особистості майбутнього фахівця: уміння працювати в групі; уміння використовувати сучасні інформаційні технології та комунікувати; уміння вирішувати проблеми; уміння вислухати іншого і взяти до уваги його точку зору; уміння користуватися змінними джерелами інформації; уміння порозумітися кількома мовами; поєднання й орієнтація в різних обсягах інформації; уміння розрадити себе у складні моменти невпевненості; уміння організувати й оцінити власну діяльність [13].

Досліджено, що відмінності у розвитку компетентності спеціалістів гуманітарної сфери у європейських країнах обумовлені наявністю релігійного аспекту, сталої системи фахової підготовки, історичним розвитком держави та її суспільно-політичним устроєм [16]. У європейських системах професійної освіти та підготовки (VET) застосовується поняття «навчання на основі компетенцій» [8]. Результати освіти, відображені мовою компетенцій, як вважають західні експерти,

- це шлях до розширення академічного та професійного визнання і мобільності, до покращення сумісності дипломів і кваліфікацій [8].

У сучасній літературі вживають два терміни, що позначають англійське слово «competence» - компетенція і компетентність. В англійській мові це один термін, а в російській - два. Аналіз філософської, психологічної, педагогічної літератури показав, що в даний час існує два підходи до розкриття змісту понять «компетенція» і «компетентність». По-перше, «компетенція» - це наперед задана вимога до освітньої підготовки випускника, те, що він повинен опанувати по завершенні освіти на певному рівні; по-друге, «компетентність» - це інтегративна якість особистості, що виявляється в загальній здатності та її готовності до діяльності, заснована на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання і соціалізації та орієнтованих на самостійну і успішну участь у діяльності. Суть компетентності загалом передбачає, у свою чергу, поєднання шести різних типів компетентностей, її суть у європейських країнах відображено на схемі 1. Як бачимо зі схеми, кожна із визначених у європейській педагогічній науці ключових компетенцій має соціальну складову зі спрямуванням на інтерактивно-комунікативну та толерантну взаємодію.

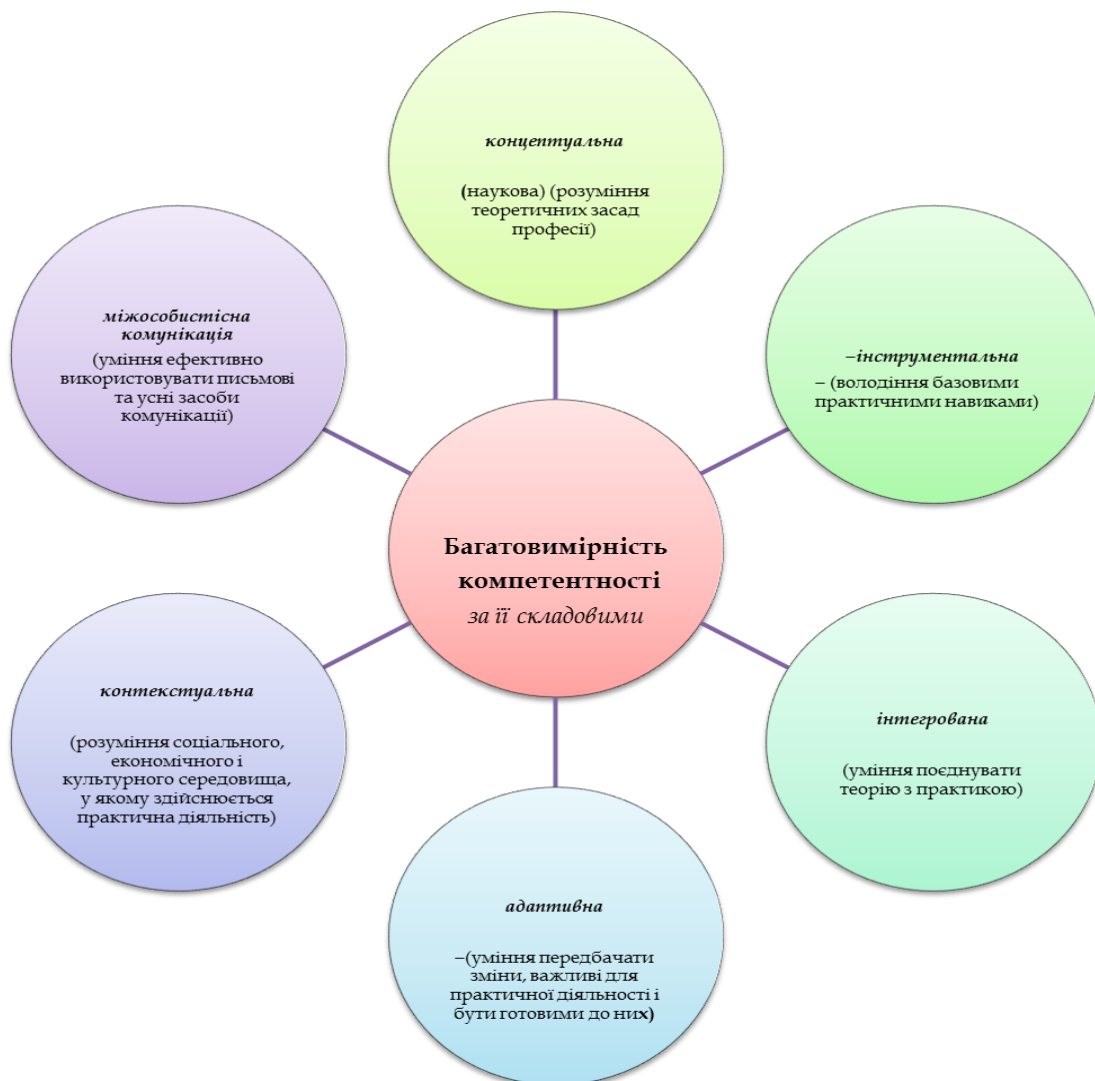

Схема 1. Багатовимірність суті компетентності фахівця у європейських країнах [складено за джерелом 13]

На думку експертів Ради Європи, компетенції включають комплекс знань, умінь, ставлень і передбачають здатність особистості сприймати й відповідати на індивідуальні та соціальні потреби. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) запропонувала розглядати класифікацію ключових компетентностей як стратегічну умову для упровадження освіти впродовж життя. Ідентифікація та опис ключових/базових компетентностей – одне з важливих завдань сьогодення. Основними ознаками ключових компетентностей вважають надпредметність, поліфункціональність, міждисциплінарність, багатовимірність.

У Національному освітньо-науковому глосарії (2018) відзначено, що «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, інших особистісних якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, проводити професійну та/або подальшу навчальну діяльність. Компетентності лежать в основі кваліфікації випускника» (Закон України «Про освіту», 2017) [7, с. 43]. За визначенням в інтернет-джерелах, компетентність – це інтегративна якість особистості фахівця, що об'єднує наявні у нього професійні знання, навички та вміння, професійно значущі якості особистості та психофізіологічні можливості самостійного використання всього цього на практиці [4].

Відповідно до нового Закону (2018) у польській системі кар'єрне зростання майбутнього фахівця залежить від виконання низки умов та успішної реалізації проекту індивідуального професійного розвитку [21]. Досліджено, що у країнах ЄС здійснюється ретельний критичний аудит навчальних програм і практик вищої школи, визначаються шляхи та напрямки трансформації освітнього процесу відповідно до запитів суспільства і ринку праці, посилюються науковий і практичний компоненти високоспеціалізованого знання з опорою на майбутню професійну діяльність. Упроваджується нова освітня стратегія, яка передбачає модернізацію змісту, методів і форм освітнього процесу з урахуванням таких чинників, як відкритість, самоорганізація, саморозвиток, креативність мислення, самоврядування тощо.

Методологія компетентнісного підходу до професійної підготовки фахівців, насамперед в освітній сфері, наявна у науковому доробку польського вченого Р. Квашніци. Науковець стверджує, що найважливішими складовими професійної компетентності фахівця освітньої сфери є: практично-моральні компетенції (інтерпретаційні, моральні, комунікаційні); технічні компетенції (постуляційні/нормативні, методичні, реалізаційні) [1, с. 78].

Необхідно виокремити особливості, які має новітня система вдосконалення кваліфікації вчителя у Республіці Польща, на яку суттєво вплинули зміни соціально-політичної системи країни. Для професійного вдосконалення педагогів було введено лідера внутрішньошкільного вдосконалення кваліфікації педагогів, до обов'язків якого віднесено координацію вдосконалення професійної майстерності, дослідження потреб, пов'язаних із професійним розвитком, організацію деяких форм удосконалення відповідно до пріоритетів закладу освіти. Особливо актуальними є розвиток полікультурної компетентності у напрямі поширення культури, ерудованості, індивідуальності педагога, його підготовки до участі в реалізації викликів сучасного суспільства.

У «Словнику польської мови» компетентність окреслюється як «справність, змістова підготовленість, знання у певній галузі, вміння розв'язувати проблеми, пов'язані з конкретною професією». Натомість польські наукові джерела

компетенцію інтерпретують як «поєднання трьох атрибутів – знань, умінь і поведінки. Вони характеризують кожную особу як справну, успішну, відповідну до якісних очікувань, до реалізації поставлених завдань» [17]. При цьому у польській педагогіці, як і педагогічній науці інших європейських країн, нечасто наголошується на розбіжностях між двома поняттями: «зрідка вживається слово компетентність, оскільки те саме значення має компетенція» [4].

Зауважимо, що польські вчені поняття компетенції розглядають у двох значеннях – як тотожне кваліфікації та як обсяг відповідальності в діяльності. Вони характеризують кожную особу як справну, успішну, відповідну до якісних очікувань, до реалізації поставлених завдань» [17]. Так М. Матуш зазначає, що «компетенція фахівця виявляється у поєднанні певної кількості вмінь, опанованих настільки повно і свідомо, щоб досягнути можливість вільного, мудрого, рефлексивного й відповідального виконання певних завдань» [18]. Щодо відмінностей між поняттями компетентність та компетенції, польські вчені зазвичай поняття компетенції вживають у двох значеннях – як тотожне кваліфікації та як обсяг відповідальності в діяльності [20]. Головною підставою для поділу понять «компетенція» і «компетентність» слід вважати суб'єктивний і об'єктивний чинники, які становлять нерозривну єдність у діяльності індивіда. Об'єктивний чинник визначає компетенцію індивіда як встановлення сфери його діяльності, можливостей, прав і обов'язків, закріплених у законах, указах, положеннях та інструкціях. Суб'єктивний чинник служить підставою для компетентності індивіда, оскільки визначає його здатності для здійснення відповідної діяльності.

Щодо компетентності педагогічних працівників, то варто зауважити, що в науковій літературі найчастіше її зміст представляють у вигляді поєднання змістової, дидактично-методичної, виховної компетенції [20]. У рамках предметного поля дослідження необхідно взяти до уваги матеріали дослідження В. Стрийковського, який пропонує вважати компетентним такого фахівця, який оволодів певним обсягом знань, здатністю передавати ці знання, вмінням керувати класом здобувачів освіти, оцінювати навчальні досягнення учнів і постійно саморозвиватися у своїй професії. У структурі професійної компетентності фахівця освітньої сфери вчений виокремлює такі компетенції: мериторичні (змістові), психолого-педагогічні, діагностичні, проєктувальні, дидактично-методичні, комунікаційні, медіальні, контрольно-оцінні, компетенції оцінювання шкільних програм і підручників, самоосвітні [19]. При цьому науковець значну увагу приділяє психолого-педагогічній компетентності педагогічного працівника, що є суттєвим для аналізу полікультурної компетентності. Особливо актуальними є розвиток полікультурної компетентності у напрямі поширення культури, ерудованості, індивідуальності фахівця, його підготовки до участі в реалізації викликів суспільства [1, с. 77]. Як бачимо, кожна із визначених у польській педагогічній науці ключових компетенцій має соціально-педагогічну складову у вигляді здатності до самооцінки, вміння вирішувати конфлікти, ефективно співпрацювати з іншими людьми, орієнтуватися й вести полікультурний діалог у сучасному реальному й віртуальному соціальному середовищах тощо.

На засадах логіко-системного аналізу змісту значної кількості філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних і соціально-педагогічних джерел встановлено, що компетентнісний підхід є методологічною

основою для визначення змісту та специфіки поняття професійної компетентності фахівців різних напрямів, зокрема й учителів-філологів. Розглянуто тлумачення цього поняття не лише у словниково-довідниковій, науково-педагогічній, філософській літературі, а у вітчизняних та європейських документах про освіту. Як бачимо із логіко-системного аналізу наукових джерел, що у ключових позиціях учених щодо зазначеної дефініції спостерігається споріднений підхід. Разом із тим, зауважимо, що полікультурна компетентність становить собою не простий набір знань і вмінь, а складно організовану, ієрархічну структуру, що утворює абсолютно нову якість, що виявляється у взаємодії особистості зі своїм соціокультурним оточенням. Її можна розглядати як комплексну систему конкретних компетентностей, яка забезпечує людині ефективне задоволення його потреб.

Проаналізувавши існуючі сучасні підходи психолого-педагогічних учених для інтерпретації концепції «багатокультурної компетентності» можна виокремити таке визначення: багатокультурна компетентність – це інтегративна характеристика рівня професіоналізму майбутнього фахівця, яка є невід'ємною значимою рисою рівня культурної освіти й усвідомлення власної багатокультурної ідентичності, що проявляється у здатності конструктивно взаємодіяти з представниками інших культурних груп [2, с. 253]. Особливо актуальними є розвиток полікультурної компетентності у напрямі поширення культури, ерудованості, індивідуальності педагога, його підготовки до участі в реалізації викликів суспільства.

На нашу думку, суть багатокультурної компетентності полягає в тому, що людина з такою компетентністю є активним носієм досвіду у сфері міжособистісних взаємодій з представниками різних культур. Це полікомпонентна індивідуальна особиста навичка, яка є результатом багатокультурної освіти і ґрунтується на теоретичних знаннях і істинній представленості розмаїття світу, особливо його етнопоходження. Ця риса, як правило, реалізується за допомогою навичок і поведінки, які гарантують взаємодію з представниками певних народів на основі позитивного ставлення до них, а також через прагнення до міжкультурної взаємодії. Варто зазначити, що це сприяє ефективній міжетнічній співпраці в сучасному суспільстві.

Багатокультурна освіта передбачає пізнавальний рівень, засвоєння закономірностей і цінностей вітчизняної та глобальної культури, національного та історико-соціального досвіду різних країн і людей, мотиваційне формування соціальних і основоположних тенденцій студентів як основної фундаментальної сили у спілкуванні та міжкультурному обміні, а також розвиток толерантності та співчуття до інших країн, націй і соціальних груп. На рівні активності та поведінки зберігаючи передову соціальну взаємодію з представниками різних культур, забезпечуючи при цьому власну культурну ідентичність [9, с. 94]. На нашу думку, суть багатокультурної компетентності полягає в тому, що особистість вчителя-філолога є активним носієм досвіду у сфері міжособистісних взаємодій з представниками різних культур. Це складне, багатокомпонентне особисте формування, що є результатом освіти і ґрунтується на теоретичних знаннях, істинній презентації етнічного та культурного розмаїття світу, реалізується за допомогою здібностей, навичок, поведінки та поведінкових моделей, яке забезпечує взаємодію з представниками різних народів і

національностей на основі позитивного (толерантного) ставлення до них, а також у процесі набуття умінь.

Блок професійного зростання вчителів-філологів визначає організаційно-методичні засади та методи розвитку професійної компетентності, що ґрунтуються на реалізації компенсаторної, інноваційної та розвивальної функцій системи вищої освіти Республіки Польща. Ми розглядаємо зміст базового поняття «полікультурна компетентність» у процесі підготовки майбутнього фахівця у вищій школі Республіки Польща як комплексне індивідуально-особистісне новоутворення, що охоплює досконалі теоретичні та практичні знання, включає систему полікультурних знань, умінь, навичок, інтересів, потреб, мотивів, цінностей, полікультурних якостей, досвіду, соціальних норм і правил поведінки, необхідних для повсякденного життя і діяльності в полікультурному суспільстві, що реалізуються у здатності вирішувати завдання професійної діяльності в ході позитивної взаємодії з представниками різних культур.

Структурними компонентами полікультурної компетентності учителя гуманітарних дисциплін виступають: по-перше, когнітивний, по-друге, мотиваційно-ціннісний, по-третє, діяльнісний та особистісно-зорієнтований. Когнітивний компонент передбачає сформованість системи полікультурних знань, які виступають орієнтовною основою діяльності особистості в полікультурному суспільстві. Мотиваційно-ціннісний компонент являє собою сформовану систему мотиваційно-ціннісних утворень: мотивів, цінностей, інтересів, потреб, полікультурних якостей, що регулюють повсякденне життя і діяльність особистості у полікультурному суспільстві. Діяльнісний компонент забезпечує сформованість полікультурних умінь і навичок, дотримання соціальних норм і правил поведінки у полікультурному суспільстві, досвіду позитивної взаємодії з представниками різних культур. Мету формування такої компетентності вбачаємо у підготовці національно свідомого вчителя-гуманітарія, який прагне успішної самореалізації та якісної професійної діяльності, соціально-грамотного та компетентного спеціаліста освітньої галузі.

Найбільш важливим є той аспект полікультурної компетентності, який передбачає здатність її суб'єкта ефективно реагувати на мінливі умови навколишнього середовища і змінювати її відповідно до своїх потреб. Ця властивість дає основу для аксіологічного розуміння компетентності, згідно з яким основним критерієм компетентності є громадська та особиста цінність виконуваної діяльності. Таке розуміння компетентності висуває на перше місце не інформативність суб'єкта, а його вміння вирішувати проблеми, що виникають в найрізноманітніших видах життєдіяльності [11, с. 253]. Звідси, на наш погляд, необхідним елементом полікультурної компетентності є не тільки когнітивна та поведінкова складові, а й ціннісна, яка включає в себе систему цінностей і соціальних установок особистості та виступає як мотиваційний чинник соціальної поведінки особистості. Вслід за А. Садохіним вважаємо, що саме ці три елементи виступають як регулятори полікультурної компетентної поведінки майбутнього фахівця-філолога.

На основі аналізу, методів індукції, дедукції та конкретизації автентичних першоджерел з'ясовано, що специфіку міжкультурної компетентності становить низка ознак, до яких відносяться: відкритість до пізнання чужої культури і сприйняття психологічних, соціальних та інших міжкультурних відмінностей; психологічне налаштування на кооперацію з представниками іншої культури;

вміння розмежовувати колективне й індивідуальне в комунікативній поведінці представників інших культур; здатність долати соціальні, етнічні та культурні стереотипи; володіння набором комунікативних засобів і правильний їх вибір залежно від ситуації спілкування; дотримання етикетних норм у процесі комунікації.

Критерієм прояву полікультурної компетентності індивіда виступають також мотиви його діяльності, які становлять собою внутрішні спонукання до діяльності заради задоволення актуальних потреб. Серед усіх мотивів, які визначають поведінку людини, можна виділити стійкі та ситуаційні. До перших відносяться риси характеру, звички, досвід, до других - різного роду випадкові обставини. Іншим критерієм компетентності індивіда виступає його ерудиція, яка представляє собою великий обсяг інформації індивіда з широкого кола загальнокультурних питань. Відсутність таких знань, непоінформованість у чужих проблемах і чужому досвіді є загрозою того тим, що ситуації та проблеми взаємодії з навколишнім світом можуть виявитися для індивіда нерозв'язними або спричинити великі затрати часу і коштів.

Основною метою формування полікультурної компетентності є впровадження теорій індивідуальності і самопізнання із завданнями дослідження процесів формування зрілості соціальних компетентностей та індивідуального вибору сфери діяльності суб'єктом індивідуальної освітньої траєкторії. Дослідження індивідуалізації освітнього процесу відбувалося з різних методологічних позицій (Е. Вебер, Д. Д'юї, Г. Олпорт, А. Маслоу, С. Рабунський, К. Роджерс, І. Унг та ін.).

Індивідуалізоване навчання – це не те, що застосовується по відношенню до студента, а від нього ініціюється. В. Брей та К. Мс. Класкей (В. Bray і К. McClaskey) у праці «Зробіть навчання персональним» (Make Learning Personal) демонструють нові ролі викладача і студента [6; 10]. Основні концепти персонального підходу до особистості студента полягають у суб'єкт-суб'єктних стосунках формування полікультурної компетентності у системі індивідуалізованого практичного навчання [14, с. 12–20]. Такий підхід реалізується як науково обґрунтована стратегія, орієнтована на вироблення єдності соціально-морального, загальнокультурного і професійного розвитку особистості та проявляється у фундаментизації соціальної освіти у зв'язку з її практичною спрямованістю, варіативністю, динамічністю змісту, форм і методів підготовки фахівців гуманітарної сфери, вчителя-гуманітарія зокрема. Це сприяє становленню особистості майбутнього фахівця-гуманітарія, котрий у процесі практичної підготовки має відчуття власної гідності та неповторності, цінності як людини.

У процесі міжкультурної взаємодії індивіди прагнуть до взаєморозуміння і злагоди шляхом досягнення компромісу між власними культурними цінностями з аналогічними цінностями індивіда. Стиль навчальної діяльності, темп руху студента за таких умов спрямований до професії та саморозуміння, міжкультурного толерантного світосприйняття. Вирішальною обставиною тут виступає визнання взаємодіючими сторонами один одного як рівноправних учасників спілкування, відносини між якими повинні будуватися на принципах довіри, поваги, доброзичливості, рівності і свободи вибору. При цьому реалізація ними своїх інтересів і цілей передбачає також невтручання у справи один одного і збереження самостійності. Такий тип взаємодії визначається в науці терміном «толерантність».

Оснoву толерантності становить взаємне визнання один одного суб'єктами взаємодії, рівноправними учасниками процесу, що передбачає усвідомлення взаємної корисності, яка передбачає взаємну зацікавленість, взаємну повагу і врахування інтересів, здатність жертвувати частиною власних інтересів заради загального блага. В такому випадку толерантність проявляється як позитивна міжкультурна компетентність, у структурі якої позитивний образ власної культури співіснує з позитивним ціннісним ставленням до інших культур.

Толерантність представляється як чинник нормального функціонування громадянського суспільства. У сучасному світі виховання терпимості у своїх громадян стало однією з головних цілей освітньої політики ліберально-демократичних спільнот. У 1995 році ЮНЕСКО прийняла Декларацію принципів терпимості, в якій говориться зокрема про те, що у школах і університетах, вдома і на роботі необхідно зміцнювати дух толерантності та формувати відносини відкритості, уваги один до одного і солідарності. У Декларації терпимість визначається як повага, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Можливість правильно інтерпретувати і розуміти суть культури та полікультурності маємо, якщо вчитель інтегрує характеристики, відображені на схемі

Схема 2. Інтеграція характеристик полікультурності вчителя-філолога у Польщі

Системний аналіз літератури, спілкування у середовищі польських освітян дозволяє зауважити, що викладачі вищих шкіл із підготовки фахівців гуманітарної галузі не повинні зосереджуватися лише на трансформації теоретичних знань. Головними завданнями практичного компонента підготовки вчителя-гуманітарія є формування вмінь налагодження міжособистісної взаємодії з клієнтами, організації праці з малими групами та окремими особами, які потребують соціальної допомоги.

Отже, найбільш глибоке і ґрунтовне дослідження проблеми міжкультурної взаємодії наразі час можливо за допомогою компетентнісного підходу, суть якого полягає в дослідницькій орієнтації при вивченні будь-якого явища на розкриття процесу формування у суб'єкта діяльності знань, навичок і умінь, необхідних для успішної реалізації цього виду діяльності або побудови його ефективної взаємодії з іншими суб'єктами.

Міжкультурна взаємодія, у свою чергу, підтримує ефективну міжетнічну взаємодію в сучасному багатокультурному середовищі. Пізнання іншомовної культури передбачає оволодіння майбутнім учителем-філологом кроскультурною грамотністю, починаючи з ознайомлення з історією, мовою, традиціями продовжуючи досліджувати її шляхом широкого інтелектуального аналізу та закінчуючи сприйняттям культури очима його носія. Розуміємо, що перет різних культур, який виявляється у спільних традиціях, є наслідком взаємозбагачення і взаємопроникнення культурних цінностей різних народів у процесі їх соціокультурної взаємодії.

Вивчення культурно-історичних традицій сприяє цілеспрямованому інтелектуальному, моральному, емоційному розвитку учнів у контексті національної культури, формуванню у студентів розуміння різноманіття та взаємовпливу культур, засвоєнню цінностей, поглядів і норм поведінки, властивих ідеям толерантності, перш за все, виховання поваги прав людини, толерантності та солідарності, відмови від насильства.

Аналіз поведінки і діяльності студентів експериментальної групи підтвердив припущення про те, що ефективно формування полікультурної компетентності у майбутніх педагогів-філологів можливе при обліку закономірностей розвитку ціннісно-орієнтаційної, мотиваційної та діяльнісно-поведінкової сфер особистості, етапної організації процесу засвоєння соціального та професійного досвіду полікультурної взаємодії, а також, спираючись на основні положення теорії полікультурної освіти, рольової теорії особистості та компетентнісного підходу до професійної підготовки. Результати дослідно-експериментальної роботи свідчать про ефективність розробленої моделі та дієвості особистісно-зорієнтованого підходу до формування полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів у процесі здобуття освіти та навчання упродовж життя.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні процесу розвитку полікультурної компетентності у майбутніх учителів-філологів засобами музейної педагогіки та використання інтегрованих засобів мистецтва.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамович Т. В. Розвиток професійної компетентності соціального педагога в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Рівне, 2018. 310 с.

2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Вид. 2. Рівне, 2011. 552 с.
3. Заслуженюк В. С. Формування в школярів культури міжнаціонального спілкування. *Педагогіка і психологія*. 2009. № 2. С. 66–74.
4. Компетентність. [Назва з екрану] URL: <http://diplom-dissertacia.ru/degree/dictionary-p.htm>
5. Кремень В. Модернізація системи вищої освіти: соціальна цінність і вартість для України : монографія. Київ : Педагогічна думка, 2007. 257 с.
6. Маслоу А. По направлению к психологии бытия. Москва : Эксмо Пресс, 2002. 272 с.
7. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 272 с.
8. Методичні рекомендації для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання / пер. з англ. Національного експерта з реформування вищої освіти Програми Еразмус+, д-ра техн. наук, проф. Ю. М. Рашкевича. Київ: ТОВ «Поліграф плюс», 2016. 80 с.
9. Родигіна І. Розвиток компетентності педагогів. *Директор школи, ліцею, гімназії*. 2009. № 6. С. 90–94.
10. Роджерс К. Взгляды на психологию становления человека /Перевод с англ. / Общая редакция Е. И. Исениной. Москва : Прогресс, 1994. 480 с.
11. Садохин А. П. Компетентностный подход в диалоге культур: сущность и базовые показатели. *Межкультурный и межрелигиозный диалог в целях устойчивого развития*. Материалы международной конференции. Москва: Изд-во РАГС, 2008. С. 251–255.
12. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 356 с.
13. Чорнобай В. Г. Професійна компетентність та її складові. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. Серія: педагогіка, психологія, філософія. 2014. Ч. 1. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/3384>
14. Швець Т. Е. Тьюторські практики індивідуалізації: досвід українських та польських шкіл. *Історико-педагогічні студії: науковий часопис* / гол. ред. Н. М. Дем'яненко. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. Вип. 11-12. С. 12–20.
15. Bańko M. Kompetencja czy kompetentność. URL: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/kompetencja-czy-kompetetnosc;16174.html>
16. Kompetencja. URL: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kompetencja>
17. Kompetentność // SłownikSJP. URL: <https://sjp.pl/kompetentno%C5%9B%C4%87>
18. Mateusz M. Kompetencje informacyjne uczniów. URL.: <https://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-pl.pdf>
19. Strykowski W. Kompetencje współczesnego nauczyciela. *Neodidagmata*, 27–28. Poznań, 2005. S. 15–29.
20. Turoś L. *Andragogika ogólna*. Wydanie drugie rozszerzone. Warszawa: Wydawnictwo Akademiczne «Żak», 1999. 470 s.

21. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. (Kancelaria Sejmu s. 1/104 04.09.2018 Dz.U. 2018 poz. 1669 USTAWA z dnia 3 lipca 2018 r.) URL: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/O/D20181668.pdf>

REFERENCES

1. Abramovych T. V. (2018). Rozvytok profesiinoi kompetentnosti sotsialnoho pedahoha v systemi pisliadyplomnoi osvity [The development of professional competence of the social teacher of the system of postdegree education]. Candidate's thesis. Rivne [in Ukrainian].
2. Honcharenko S. (2011). Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk. 2 vyd. [Ukrainian pedagogical dictionary. The 2nd edition]. Rivne. [in Ukrainian].
3. Zasluzheniuk V. S. (2009). Formuvannia v shkoliariv kultury mizhnatsionalnoho spilkuwannia [The formation at school students of culture of international communication]. Pedahohika i psihohiia, 2, 66-74 [in Ukrainian].
4. Kompetentnist. [The competence]. Retrieved from: <http://diplom-dissertacia.ru/degree/dictionary-p.htm> [in Ukrainian].
5. Kremen V. (2007). Modernizatsiia systemy vyshchoi osvity: sotsialna tsinnist i vartist dla Ukrainy [The modernization of the higher education system: the social value and cost for Ukraine]. Kyiv: Pedahohichna dumka [in Ukrainian].
6. Maslou A. (2002). Po napravleniiu k psihologii byticia [Towards life psychology]. Moskva: Eksmo Press [in Russian].
7. Kremen V. (Ed.) (2018). Natsionalnyi osvitnio-naukowyi hlosarii [National educational and scientific glossary]. Kyiv: TOV "KONVI PRINT" [in Ukrainian]
8. Rashkevych Yu. (Ed.) (2016). Metodychni rekomendatsii dla rozroblennia profiliv ctupenevykh prohran, vkluchaiuchy prohranni kompetentnosti ta prohranni rezultaty navchannia [Methodical recommendations for development of profiles of sedate programs, including program competence and program results of training]. Kyiv: TOV "Polihraf Plus" [in Ukrainian].
9. Rodyhina I. (2009). Rozvytok kompetentnosti pedahohiv [The development of competence of teachers]. Dyrektor shkoly, litseiu, himnazii, 6, 90-94 [in Ukrainian].
10. Rodzhers K. (1994). Vzgliady na psihologiiu stanovleniia cheloveka [The views of psychology of the person]. (Ye. I. Isienina, trans.). Moskva: Progress [in Russian].
11. Sadohin A. P. (2008). Kompetentnostnyi podchod v dialoge kultur: sushchnost i bazovye pokazateli [The competence-based approach in dialogue of cultures: essence and basic indicators]. Mezhhkulturnyi i mezhrefigiozny dialog v celiach ustoichivogo razvitiia: materialy mezhdunarodnoi konferentsyi. (pp. 251-255). Moskva: Izd-vo RAHS [in Russian].
12. Frankl V. (1990). Chelovek v poiskach smysla [The person in search of the truth]. Moskva: Progress [in Russian].
13. Chornobai V. H. (2014). Profesiina kompetentnist ta yii skladovi [The professional competence and its components]. Naukovyi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuвання Ukrainy. Retrieved from: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Pedagogica/article/view/3384>
14. Shvets T. E. (2018). Tiutiurski praktyky indyvidualizatsii: dosvid ukrainskikh ta polskikh szkil [The tiutiursk practice of individualization: experience of the Ukrainian and Polish schools]. Istoryko-pedahohichni studii: naukovyi chasopys, 11-12, 12-20 [in Ukrainian].

15. Banko M. Kompetencja czy kompetentnoshch [Competence or competency]. Retrieved from: <https://sjp.pwn.pl/poradnia/haslo/kompetencja-czy-kompetetnosc;16174.html> [in in Polish].
16. Kompetencja [Competence]. Retrieved from: <https://pl.wikipedia.org/wiki/Kompetencja>
17. Kompetentnoshch [Competency]. Svovnik SIP. Retrieved from: <https://sjp.pl/kompetentno%C5%9B%C4%87> [in in Polish].
18. Mateush M. Kompetencje informacyjne uczniu [information competence of pupils]. Retrieved from: <https://www.ifla.org/files/assets/information-literacy/publications/ifla-guidelines-pl.pdf> [in in Polish].
19. Strykowski W. (2005). Kompetencje wspulczesnego nauczyciela [The competences of the modern teacher]. *Neodidagmata*, 27-28, 15-29 [in Polish].
20. Turos L. (1999). *Andragogika ogulna. Wydanie drugie rozshyrene* [General Andragogy. The 2nd edition expanded]. Varshava: Wydawnictwo Akademickie "Zhak" [in Polish].
21. Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r. (kancelaria Sejmu s. 1/104 04.09.2018 Dz. U. 2018 poz. 1669 Ustawa z dnia 3 lipca 2018 r.) Retrieved from: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20180001668/O/D20181668.pdf> [in Polish].

vitaliikashubskyi@gmail.com

Рецензент: д. пед. н., проф. Цідило І. М.